

La concepció marxista dels diners, en vista dels nous enfocaments d'ontologia dels objectes socials: una anàlisi crítica

JOAN GONZÁLEZ GUARDIOLA
Universitat de les Illes Balears
Societat Catalana de Filosofia

En l'exposició present s'analitzaran les possibilitats d'encaix de la peculiar ontologia dels diners que subjau a la dialèctica de la mercaderia del llibre I d'*El capital* de Marx amb alguns enfocaments més recents que proclamen una «nova ontologia de la realitat social» (Searle, 2010) i que fins a cert punt estarien ja operatives, a través de la teoria dels actes de parla, en algunes concepcions postkeynesianes i circuitistes dels diners. Es pretén així reivindicar la filosofia de Marx dins de les possibilitats d'una síntesi entre la concepció dels diners com a mercaderia i com a acte de parla.

Començaré la meua exposició amb una afirmació rotunda, rotundament inútil, si es vol, que alguns probablement consideraran retòrica, en un context en el qual les ciències empíriques (o potser hauríem de parlar ja sempre de *tecnociències*) han estès ja el seu progrés civilitzador a escala global, a través d'una articulació —sempre molt complicada però a grans trets reeixida— amb les molt diverses formes de règims polítics arran del món: «Estem mancats, encara avui, a les arrencades del segle XXI, d'una comprensió clara i distinta de la naturalesa ontològica dels diners».

En emetre afirmacions com aquesta, el ponent sembla remetre una vegada més a aquell producte cultural, típicament (tot i que probablement no només) occidental, que coneixem amb el nom de *filosofia*, fermament entossudida a no progressar i mantenir-se obstinadament en els començaments de les coses. Però d'aquesta etiqueta administrativocultural és de la que en bona part es va reclamar sempre Karl Marx, a qui avui pretenem homenatjar en l'efemèride del bicentenari del seu naixement.

Constrets per les urgències polítiques i econòmiques del nostre present, una afirmació com aquesta pot semblar estrafolària; fins i tot podria ser considerada

de mal gust. «Tenim» ja ciències, ciències fermament consolidades i políticament legitimades, a través de sistemes jurisdiccionals formalitzats que garanteixen les preses de decisions dels nostres polítics quan fan política monetària. Ràpidament es tendirà a circumscriure una afirmació com la que hem fet a una xerrada, aquesta sí que molt «de cafè», sobre la utilitat o inutilitat de la filosofia en moments d'urgències peremptòries i de la necessitat que els amants de les paraules i els bis-turís lingüístics, embalsamadors de les grans catedrals i molícies del passat, es facin a un costat i deixin pas als tècnics: aquells que poden operar amb velocitat sobre les nostres urgències perquè romanen arrapats a l'actualitat de les sèries estadístiques històriques i les muntanyes de dades mètriques i poden, per tant, dir-nos amb molta més autoritat que està passant, i per tant, com hem d'actuar.

És molt probable que les coses siguin així, i que remoure preguntes metafísiques en moments que apunten la possibilitat d'una espectacular crisi de la nostra molt infantívola Unió Europea sigui considerat com una expressió de mal gust. Hi ha una recepció de les urgències de la vida excessivament institucionalitzada i excessivament conscient de la seva autoatribuïda maduresa i responsabilitat que tendeix a bloquejar el lliure joc metafísic del pensament, responsabilitzant-lo sovint de decadències espirituals antigòniques davant d'una molt consolidada i gairebé creòntica respectabilitat d'allò que és possible qüestionar. No sembla que hàgim avançat gaire respecte a la reprimenda que li fa Calicles a Sòcrates al diàleg *Gòrgias* (484c-d) al voltant de les bondats de la filosofia per a la canalla i el jovent (i ara prolifera, efectivament, la filosofia per a nens, en els nostres dies assolidora d'un nivell ja no menyspreable d'institucionalització, allà on s'espera que no molesti efectivament a ningú, com a activitat pròpia del parvulari de l'esperit en el crepuscle d'Occident), respecte a la filosofia com a activitat nítidament perniciosa per al ciutadà que té responsabilitats i urgències polítiques.

Tornarem a repetir la proposició amb què hem començat la nostra presentació inicial: «Estem mancats, encara avui, a les arrencades del segle XXI, d'una comprensió clara i distinta de la naturalesa dels diners».

Cal repetir l'escàndol de proclamar això des de la indigència del pensament filosòfic actual, perquè aquesta indigència és la que detecta Marx quan decideix bastir la seva teoria del valor respecte a la situació del problema en els seus temps, i perquè aquesta indigència és, actualment encara, la que mobilitzarà algunes de les meves reflexions en el dia d'avui, que celebrem el bicentenari del seu naixement.

L'afirmació rotunda i rotundament inútil que obre la meva exposició podria començar a aclarir-se a través d'una interrogació aparentment simple: «Què són els diners?».

La manca de claredat al voltant d'aquesta pregunta no és com aquella manca de claredat pròpia d'aquelles preguntes nítidament metafísiques amb què els nens

o les nenes encuriosits martellegen els seus pares interrogant-los sobre la destinació del canari mort o per què cau la pluja del cel. No es resol amb una visita ràpida a l'enciclopèdia o amb referències al sa sentit comú.

La pregunta pot ser encarada de dues maneres: una òntica (la que ens conduiria a assenyalar, deícticament, quin conjunt de coses entenem o etiquetem amb la paraula *diners*) i una ontològica, que ens conduiria a delimitar quines notes inclou el concepte. La primera és una pregunta referent a l'extensió del concepte *diners*; la segona, a allò que en filosofia s'anomena la *intensió* del concepte *diners*, o més habitualment entendríem com la *definició* dels diners.

L'economia contemporània ha dedicat molts més esforços (i sobretot molts més progressos) a la primera pregunta que a la segona. A això devem els espectaculars progressos de la teoria dels agregats monetaris des dels anys vuitanta i en bona part el desenvolupament de l'econometria mateixa com a auxiliar de la disciplina monetària.¹

Sostenim que l'afirmació que dirigim nosaltres en la celebració del bicentenari de Marx obeeix a una decidida manca de progrés respecte a la pregunta ontològica sobre l'essència dels diners. La definició funcional, debatuda entre les funcions que suporta el concepte *diners* (la de Schumpeter era la més àmplia: unitat de compte, mitjà de canvi, mitjà de pagament i dipòsit de riquesa),² es manifesta avui com ja abandonada en plantejaments que la veuen nítidament «metafísica» (s'acabarà complint allò que serà la metafísica el que realment interessarà els ciutadans) i que posen l'èmfasi en la gènesi o en la creació de quelcom sobre la naturalesa ontològica, del qual ens hauríem deixat d'interrogar per «improductivitat» i «esterilitat» de la pregunta.³

I no obstant, estem convençuts que com més fosca i difícil és la situació, menys necessitats estem de tècnics i més necessitats estem de teòrics purs. Els tècnics són imprescindibles davant de problemes petits, però mai no han estat bons per resoldre problemes veritablement grossos. I segurament les nostres crisis econòmiques i institucionals, que ens assetgen en el nostre present, són de les grosses.

De fet, no és tampoc la pregunta «què són els diners» la que mobilitza el pensament de Marx a l'arrencada d'*El capital*. Marx, partint d'un estil de pensament plenament arrelat en l'economia política de la seva època sobre la qüestió, parteix de l'anàlisi de la mercaderia. La mercaderia és una cosa, un objecte. Parteix de l'anàlisi de la mercaderia perquè pretén aclarir el concepte *riquesa*. Del concepte *riquesa* Marx no ofereix cap definició. Com a molt, pot parlar-se de certa vaga

1. Una bona introducció a la història i els progressos de la teoria dels agregats monetaris, a ANDERSON i KAVAJECZ, 1994.

2. SCHUMPETER, 1995, p. 1179.

3. CHICK, 1978, p. 39.

descripció, en referir-se a la riquesa com un «mode de presentació»: «La riquesa de les societats en què predomina el mode de producció capitalista es presenta com una “immensa acumulació de mercaderies”».⁴

Això no és efectivament una definició de *riquesa*, més que la indicació que el concepte *riquesa* (*Reichtum*) obeeix a un mode de presentació de les coses. Que la riquesa es «presenti» (no diu pas que «sigui») com una «immensa acumulació de mercaderies» és el que posarà tot el pes de l'anàlisi des d'aquestes descripcions inicials, certament vagues, sobre l'objecte d'investigació cap a l'anàlisi del concepte *mercaderia*, ja que la «mercaderia individual» (*einzelne Ware*) és la seva «forma elemental» (*Elementalform*).

Volem subratllar la importància d'aquestes descripcions «informals» prèvies a la fixació de l'anàlisi de la mercaderia, perquè estan carregades d'una riquesa de possibilitats interpretatives molt interessant. Fonamentalment, ens trobem amb l'arrencada d'*El capital* (1867), amb una terminologia molt similar a la que ja havia emprat al començament de la *Contribució per a la crítica de l'economia política*, de 1859. La mercaderia és forma elemental. Aquí *elemental* no té un significat tècnic, i, per tant, podem presumir que recull els seus dos significats bàsics:

a) *Elemental* en tant que obvi, precomprès, autoevident.

b) *Elemental* en tant que relatiu als elements que configuren quelcom; apunta la idea simple, no configurada de més parts descomponible, atòmica. Evidentment els elements d'una teoria acostumen a ser, a la vegada, descomponibles, però amb la idea *element* fem referència a quelcom que presenta una configuració suficient, amb el matís que un element és a partir del que deduïm, donant certament l'esquena a la seva mateixa deducció.

Podem interrogar-nos, doncs: de què és «forma elemental» la mercaderia individual o particularitzada? I la resposta consisteix en el fet que és la forma elemental del mode d'aparició o de presentació de la riquesa en aquelles societats que adopten un mode de producció determinat.

De manera que la riquesa es manifesta com una enorme acumulació de les coses individuals a través d'una forma elemental (no deduïble, per tant, a partir d'altres formes). Això ens configura el concepte *mercaderia* com un concepte nítidament modal, i el condueix immediatament a la teoria dels modes de ser de les coses. *Mercaderia* és un mode de ser de les coses entre altres. El «predomini» (*herrschaft*) del mode de producció de la societat de la qual estem analitzant el concepte *riquesa*, ens convida a pensar immediatament en un predomini del mode de ser de la *cosa-mercaderia* sobre altres modes de ser possibles de la cosa.

4. Citem l'obra de Marx per l'edició de Karl Dietz, a càrrec de Rosa Luxemburg, 37a edició de l'original de 1962: Karl MARX, *Das Kapital: Kritik der politischen Ökonomie*, Berlín, Karl Dietz, 2005. Les traduccions són nostres.

És important tenir en compte la naturalesa profundament modal del concepte marxista *mercaderia* per dos motius fonamentals:

a) El concepte *mercaderia* d'altres tradicions econòmiques de pensament no és modal, perquè el dedueixen a partir d'altres modes de ser. És el cas, per posar un exemple, dels *Principis d'economia política* de Carl Menger (1871), obra publicada quatre anys després del llibre I d'*El capital* i de la qual parteix tota la tradició austríaca a l'hora d'entendre el concepte, en la qual el concepte *mercaderia* s'obté del concepte *bé* (*Güter*), com a «cosa destinada a la satisfacció de necessitats», i el concepte *mercaderia* no és altre que el de «bé de tot tipus destinat a l'intercanvi» (*zum Austausch bestimmte Güter jeder Art*).⁵ En un primer nivell, hi ha el concepte *cosa*, que no interessa a cap ciència particular, sinó al metafísic o a l'ontòleg, sobre el que s'amuntega el concepte *bé*, que interessa a l'antropòleg o al sociòleg; i sobre aquest altre, el de *mercaderia*, a partir del qual començaria a treballar l'economista. L'economista, si ens hi fixem, comença a treballar, en aquesta distribució estratificada del concepte *cosa – bé – mercaderia*, relativament tard.

b) El concepte marxista (o *marxià*, aberració lingüística plenament comprensible atesa la dificultat de separar Marx del moviment marxista) de *mercaderia* consisteix en la cosa, en la qual puc distingir un *valor d'ús* i un *valor de canvi*.

Hi ha una primera aproximació a l'arrencada d'*El capital*, que situa el concepte *mercaderia* en el mateix nivell que el concepte mengerià *bé*, com a cosa «per a satisfer necessitats», però l'aproximació més rellevant (perquè és l'única veritablement operativa en la dialèctica de la mercaderia que es desplega a continuació) és aquella que consisteix a determinar la mercaderia com aquella cosa en la qual puc dur a terme la distinció entre *valor d'ús* i *valor de canvi*. La prova d'això consisteix en el fet que entre el redactat de la *Contribució* i el del llibre I d'*El capital* desapareix la referència constant a la fixació dels conceptes dels economistes anglesos, com, per exemple, la presentació referenciada de la terminologia en ús, més enllà de l'adscripció que Marx li atorgui, que ha d'obtenir-se en funció de l'operativitat en els passos conceptuals de la manera de procedir de Marx.⁶ En el cas de Marx, la cosa és mercaderia (es presenta com a mercaderia, apareix com a mercaderia) quan hi puc distingir entre *valor d'ús* i *valor de canvi*. Això implica que en els modes de la *cosa - no mercaderia* (no entrarem ara a veure quins serien aquests) no seria possible, des del seu mode de donació, establir la distinció entre *valor d'ús* i *valor de canvi*, amb el qual la distinció entre *valor d'ús* i *valor de canvi* no és, per Marx, una «estructura formal» a partir de la qual deduir el concepte *mercaderia*,

5. MENERG, 1871, p. 230.

6. Per posar només un petit exemple: a la nota 2 de la *Contribució* s'indica que els tractadistes alemanys tendeixen a expressar el «valor d'ús» a través de l'expressió «bé», l'anàlisi de la qual queda fora de l'economia política: «der Gebrauchswert als Gebrauchswert, liegt jenseits des Betrachtungskreises der politischen Ökonomie».

sinó el constituent mateix del concepte adequat de *mercaderia* com a mode de ser de les coses. Aquestes distincions són rellevants en un debat (en el que ara no entrarem) consistent en les famoses polèmiques gigantomàquies entre substantivistes i formalistes en història de l'economia, etc.⁷

El més rellevant en el fet que Marx parteixi de l'anàlisi de la mercaderia consisteix que, en establir aquest punt de partida, els diners han de sorgir a partir d'esdeveniments que succeeixen entre les mercaderies. En l'economia actual, tot emprant una terminologia absolutament aliena a Marx, ens veuríem temptats a afirmar que els diners «emergeixen» com una mercaderia entre les altres a partir de processos estocàstics d'intercanvi. Però no és en absolut aquest paradigma «emergentista» allò en el qual està pensant Marx, i no és cap pensament en aquesta direcció el que es desplega a la dialèctica de la mercaderia del llibre I. L'emergentisme és el camí que seguirà tota la descripció de la gènesi de l'*objecte-diner* (còsic) a partir de l'escola austríaca (Menger - von Mises). Aquest camí ha cregut trobar tot un desplegament a partir de la matematització, especialment després del cèlebre model matemàtic de Kiyotaki-Wright l'any 1989, amb una ampliació rellevant l'any 1991, que va motivar tota una bibliografia al seu voltant a través de modelitzacions informàtiques en simulacions referents a «societats artificials».⁸ Però la fertilitat aparent d'aquest desplegament sembla limitar amb el fet que l'emergència de la *mercaderia-diner* a partir d'una sèrie d'intercanvis previs entre mercaderies trosseja les funcions i aïlla, tot predominant-la de manera clara sobre la resta, la *funció de mitjà de canvi*.⁹ És per aquesta concepció «emergentista» de la noció d'una «gènesi» dels diners a l'obra de Marx, que la teoria econòmica ortodoxa simplement no ha sabut mai què fer amb tot el primer capítol de la dialèctica marxista de la mercaderia, de subscripció nítidament hegeliana pel que fa al mètode.¹⁰

Ara bé, tot i que, de manera absolutament aliena als paradigmes actuals «emergentistes», Marx es manté dins d'una tradició que fa sorgir el concepte *diners* com a concentració en una cosa (molt peculiar) de quelcom que només pot

7. Aquest debat té la seva importància per entendre la revisió que l'obra de Polanyi fa de la història de les «mercaderies fictícies»; sobre això, vegeu: AUBET, 2007; GONZÁLEZ GUARDIOLA i MONSERRAT MOLAS, 2018; POLANYI, 2001.

8. Sobre aquest debat, vegeu especialment: AYDINONAT, 2008; ELENDNER, 2009. Una crítica fenomenològica al model Kiyotaki-Wright es troba a GONZÁLEZ GUARDIOLA, 2013.

9. La demostració matemàtica de Kiyotaki-Wright no és una demostració de l'emergència de diners a través d'una sèrie de processos estocàstics, sinó que consisteix en una demostració de l'emergència de la *funció de mitjà de canvi*, que és només una de les funcions del diner, la que tota una concepció que ara batejarem d'«ortodoxa» (creiem que amb bon criteri, perquè segueix sent la més majoritària) considera com a «funció primordial», al voltant de la qual s'incorporen la resta (unitat de compte, mitjà de pagament, dipòsit de riquesa).

10. Sobre aquest aspecte, vegeu GILL, 2002, p. 84 i s.

tenir lloc entre qualsevol cosa, que és l'intercanvi. Amb això, Marx s'allunya de dotar-se d'una teoria dels diners que necessités una ontologia específica per al seu objecte. Dit d'una altra manera: Marx remet la pregunta sobre l'ésser dels diners a una pregunta sobre l'ésser de l'intercanvi. El diner és un moment del desplegament de la teoria de l'intercanvi. Amb això, Marx s'ubica en una tradició que arrenca en la distinció, no exactament entre *valor d'ús* i *valor de canvi* (que seria una expressió «moderna» de la més primordial), sinó de la distinció entre *emprar* i *canviar* tal com la trobem ja al llibre I de la *Política* d'Aristòtil (1257a5-13), i que és considerada per Schumpeter com «l'arrel de qualsevol treball analític en el camp del diner».¹¹ Aristòtil empra la mateixa expressió (χρησις, que vol dir 'ús') per a la sabata quan és emprada, que per a la sabata quan és intercanviada. L'ús de la sabata amb vista a intercanviar-la és descrit per Aristòtil com un ús impropri de la sabata (ου την οικειαν χρηση), però això no la circumscriu fora de l'àmbit de l'ús. Això implica que Aristòtil concep el canvi entre coses com un ús d'aquestes coses. I del que hi ha un ús, és legítim pensar que hi haurà una τεχνη ('tècnica'): la τεχνη κτητικη ('tècnica adquisitiva') que trobem perfectament estructurada a la *diàiresi* que en fa Sòcrates al *Sofista* de Plató (291d5).

Prengui la forma que prengui la deducció, la construcció o l'emergència de la *cosa-diner* a partir dels processos estocàstics d'intercanvi, el que sembla clar és que confondre el diner com un capítol de la teoria de l'intercanvi, i això en general sembla que pot ser afirmat de manera bastant segura, confon la *funció per canviar*, atribuïble a qualsevol cosa existent, amb la *funció de mitjà de canvi*. Però la diferència entre ambdues funcions és fonamental per a la qüestió que estem tractant:

a) La *funció per canviar* no és pròpia de cap cosa, sinó de la noció pròpia de l'ontologia formal, «cosa (o objecte) en general». Hi ha una infradeterminació de la *funció per canviar* respecte a la qüestió del tipus de coses a les quals es podria aplicar.¹² En canvi, la *funció de mitjà de canvi* és una funció d'una cosa i de les propietats d'aquesta cosa que li permeten concentrar en si mateixa la *funció per canviar* com a funció primària.

b) Les restriccions que semblen demanar alguns enfocaments postkeynesians en macroeconomia (la més cèlebre de les quals és la *restricció de Clower*, de 1987) apunten a fonamentar el diner precisament com a quelcom que no surt de la intercanviabilitat general, sinó com a quelcom l'existència del qual possibilita aquella intercanviabilitat general. De manera que no seria el cas que el diner sigui una

11. SCHUMPETER, 1995, p. 100.

12. La *funció per canviar* obeeix a una noció de *superveniència global*, és a dir, una superveniència de propietats entre estructures relatives a mons possibles. La *funció de mitjà de canvi*, d'altra banda, és una funció que es dona entre diversos mons possibles; per tant, obeeix al paradigma d'una superveniència local o regional. Per a l'aplicació dels models de superveniència i emergència a les funcions monetàries, vegeu GONZÁLEZ GUARDIOLA, 2018.

concentració en una cosa de la funció més general d'«intercanviabilitat general» de les coses pertanyents ontològicament a la regió «cosa física», sinó més aviat el contrari: només a partir de l'existència de l'*objecte-diner* comença a postular-se la intercanviabilitat general, invertint, per tant, una relació genètica que s'havia perllongat durant segles: el diner no emergeix del troc, sinó que el troc emergeix (almenys en el seu caràcter general i global) del diner.¹³

Aquesta inversió en l'ordre genètic entre les causalitats de les *funcions per canviar* i *mitjà de canvi* invita a pensar de manera totalment nova l'ontologia de l'objecte social *diner*. I un model cap al qual s'acostumarà a mirar és l'ontologia de la realitat social basada en la teoria dels actes de parla.

Per tant, el diner necessitaria una teoria que l'expliqués en el seu sentit com a objecte per si mateix. Amb això ens anem aproximant a les insuficiències que podríem considerar en la concepció marxista dels diners, resultants del fet que Marx no va disposar ni d'una bona concepció del funcionament real de l'economia bancària, ni d'una teoria de l'abast suficient sobre l'ontologia subjacent a les realitats del dret, com és la contemporània teoria dels actes de parla. Ambdues insuficiències apareixen en les problematitzacions de la nova teoria monetària postkeynesiana com a nítidament entrelaçades: només des d'una ontologia suficientment desenvolupada dels actes de parla es pot donar una resposta a les noves concepcions genètiques de les funcions monetàries a les noves teories dels circuits productiu i monetari com a circuits nítidament integrats.¹⁴

Els enfocaments més nous en «ontologia de la realitat social» (l'expressió és de John Searle, 1995) dirigeixen aquests esforços cap a la teoria dels actes de parla. Els problemes de considerar el diner com una «mercaderia» podrien superar-se a partir d'una teoria adequada dels objectes institucionals com la que sembla presentar Searle en el periple entre 1995 i 2010. En aquest periple, Searle sotmet la seva teoria a profundes revisions (després de les diverses polèmiques amb Barry Smith sobre la necessitat del caràcter físic de l'objecte institucional),¹⁵ però bàsicament el diner és un objecte constituït sobre un acte de parla, del tipus declaratiu, que presenta la forma següent:

1) Nosaltres produïm a través d'una declaració que existeix una entitat *Y* que té les funcions d'estatus *F* en el context *C*.

Aquesta és la fórmula que permet a Searle superar les crítiques sobre el fet de la *no mercantilitat* del nou diner fiduciari posterior al Nixon Shock de 1971. *No mercantilitat* no és el mateix que *no cositat*, perquè el diner en la forma de l'efectiu segueix sent una cosa o objecte. Però no és ja una mercaderia. L'entitat *Y* pot ser

13. Sobre la restricció de Clower, vegeu CLOWER, 1986.

14. Una bona introducció a les teories postkeynesianes i circuitistes dels diners, a PIÉGAY (ed.), 2006.

15. Aquest debat està publicat a KOEPEL i MOSS (ed.), 2003.

un acte de parla, o l'objecte creat a través d'aquest acte de parla, és a dir, un seient comptable o un fenomen comptable que es dona en el context del terreny institucional d'un banc, com els que s'empren a la teoria de les emissions monetàries. L'entitat *Y* pot adoptar diverses formes d'existència, eixamplant així la seva extensió, i expressant-se a través de coses, com els diners en efectiu o les reserves bancàries. Aleshores adopta la regla de constitució següent:

2) Nosaltres produïm, a través de declaració, el cas que *X* té la funció d'estatus *Y* i així és capaç de realitzar la funció *F* en el context *C*.

La diferència entre «diners cosa consistent en una mercaderia» i «diners cosa no consistent en una mercaderia» pot ser ben il·lustrada a través de la conceptualització searleana sobre la distinció entre els objectes socials i els objectes institucionals.¹⁶ Els primers (els objectes socials) compleixen dues condicions:

a) Estan constituïts sobre una intencionalitat col·lectiva.

b) Entre la seva constitució física i les funcions que aquests objectes porten a terme es dona una relació causal.

En canvi, els segons (els objectes institucionals) compleixen tan sols la primera d'aquestes dues condicions. Així, segons la teoria del *diner-mercaderia*, algunes característiques físiques determinades de la *cosa-diner* la farien òptima per a l'intercanvi (la seva divisibilitat, transportabilitat, etc.). Per aquest motiu, sobre algunes coses físiques, respecte a d'altres, acaben constituint-se (i concentrant-se o especialitzant-se) les funcions dels diners (com en l'antiga teoria metallista).

Però la desmaterialització del diner en el nostre context tecnològic semblaria allunyar-nos de la conceptualització marxista, ubicant a aquesta en un context nítidament pre-actes de parla i allunyant-la dels bancs, com a territori en el qual caldria ubicar qualsevol teoria del diner. Amb tot, cal pensar aquests aspectes amb més calma.

La teoria de Marx, sent, com cal acceptar, una teoria del *diner-mercaderia* que l'incardina en un procés genèticoconstructiu molt peculiar, té elements molt interessants que permeten una ràpida actualització en el marc de les teories postkeynesianes més actuals. La més important és la teoria del valor com a «temps abstracte humà necessari per produir *X* o *Y*». Definir el valor com a temps de treball és fàcilment adaptable a una teoria genètica segons la qual el diner és un acte de parla creat en la forma d'un crèdit en el terreny institucional d'un banc. Un crèdit és un objecte temporal que té la mateixa forma de ser que el treball (en ontologia formal en diríem *processos*).

Si el *diner-cosa* entès com una mercaderia (mitjà de canvi) tenia el seu context genètic en el mercat, i el *diner-cosa* entès com un acte de parla (unitat de compte) tenia el seu context genètic en l'estat, ara el *diner-crèdit* (que estricta-

16. Aquestes formulacions, a SEARLE, 2010, p. 103.

ment ja no són cap cosa)¹⁷ té el seu context genètic en els bancs. Segons aquesta concepció, la consideració ontològica dels diners ha de reunir dues condicions fonamentals: a) tot diner s'origina sempre en una operació de crèdit, i b) tot diner és sempre, en tot moment, ja un crèdit. Segons aquesta concepció, en tant que el concepte *crèdit* és sempre una contrapartida del concepte *deute*, té el mateix sentit dir que els diners s'originen sempre i consisteixen en tot moment un deute. *Crèdit* i *deute* són dues descripcions de la mateixa cosa des de dues perspectives diferents, de manera que, en el fons, no són dues entitats comptablement diferents.

La representació diàdica tradicional de l'anàlisi ortodoxa ($xA = yB$) homogeneïtza les maneres de ser dels ens intercanviats¹⁸ al preu de deixar fora d'aquesta representació inicial el temps. L'intercanvi és entès com un procés simultani, instantani: el temps és una cosa que esdevindria fora d'ell; abans, després, a sota o a sobre, sempre en la seva perifèria, però mai en el seu nucli. L'intercanvi com a tal és una cosa que es dona d'una sola vegada, i que, per tant, és perfectament determinable matemàticament a través de la representació simbòlica d'un esdeveniment que té una consideració fonamentalment espacial: el temps de l'intercanvi formalitzat no és mai una distensió o una durada, sinó que és la determinació mètrica del seu quan, un quan que s'ha transformat indefectiblement a l'on d'un espai vectorial. D'altra banda, l'esquema triàdic del circuit de deute (que

17. És, evidentment, alguna cosa, és un ens, però és un ens no còsic, és temps, o si es vol subsumir aquest ens dins d'aquells models ontològics que fan de la categoria «objecte» una categoria tan àmplia que es pot pràcticament confondre amb el concepte *ens*, llavors es podria considerar com un objecte temporal, és a dir, un objecte que, per poder existir, ha de consistir en una durada. Per a la descripció fenomenològica dels objectes temporals, vegeu E. HUSSERL, 1966, p. 23 i s.

18. En aquesta representació diàdica i purament abstracta, que és punt d'arrencada de les concepcions ortodoxes dels diners, la teoria de Marx en principi semblaria no suposar cap diferència respecte a les teories clàssiques del *diner-mercadèria*. Però la veritat és que, encara que la representació en què s'originaran els diners en la dialèctica de la mercaderia és $xA = yB$, representació en la qual tots dos elements de la igualtat tenen la mateixa manera de ser, l'existència en la teoria marxista d'un protocircuit de la producció capitalista ($D_1 - M - D_2$) fa molt complicat avaluar la teoria de Marx entre les teories del *diner-mercadèria* de tall clàssic (amb tot, així tendeix a entendre-la encara, per exemple, S. Fleetwood, a SMITHIN (ed.), 2000, p. 174 i s.). Per a una interpretació de la teoria marxista dels diners que reconeix elements que permetrien aproximar-la a una concepció circuitista, vegeu GRAZIANI, 1997, p. 26 i s. La clau per classificar adequadament la teoria «híbrida» de Marx, i la valoració especial que hi fa el concepte del temps, queda, amb tot, més enllà de la interpretació estrictament econòmica, i s'endinsa en l'hermenèuticament molt complexa relació de Marx amb el mètode dialèctic de Hegel, tal com s'està aplicant a la «dialèctica de la mercaderia» del llibre I d'*El capital*: considerar fins a quin punt el procediment que s'està seguint en aquelles pàgines és un procediment constructiu, o genètic, o fins a quin punt no pot ser una cosa sense ser l'altra, queda molt més enllà de les possibilitats del treball present. En tot cas, del que podem estar segurs és que Marx no disposava de les eines fenomenològiques adequades, tal com les tenim a partir de la tematització del temps en les filosofies de Husserl o de Heidegger, per poder pensar els diners més enllà dels «salts» a través dels quals el concepte va desplegant la sèrie de les seves formes.

inclou el banc com a entitat intermèdia entre les empreses i els consumidors, que possibilita el context institucional de performativitat) posa com a punt de partida (prescindint de moment de la gènesi dels diners en efectiu, o reservant per a aquesta una explicació d'ordre cartalista, respecte a la qual podria, amb tot, ser prou delimitada) l'heterogeneïtat dels elements intercanviats (béns i diners), però en mantenir i respectar aquesta heterogeneïtat tal com es dona, fenomenològicament, en l'àmbit estàtic, es revela, en l'àmbit genètic, el paral·lelisme en el fonament temporal pel que fa a la naturalesa processual i distesa de tots dos ens: el treball i el deute.

Les concepcions postkeynesianes i circuitistes dels diners ja no permeten la separació entre els diners i la producció: els diners estan plenament integrats ja de sortida en el procés productiu, i no pot pensar-se el circuit productiu de manera separada respecte al circuit monetari; el circuit productiu i el circuit monetari no són dos circuits, sinó un i el mateix circuit, perfectament embridat. Aquesta separació, en canvi, entre l'àmbit de la producció i l'àmbit de l'intercanvi, com si fossin dos moments perfectament delimitables en els processos econòmics, està pràcticament sol·licitada per la concepció ortodoxa dels diners com una cosa. Com, si no, comprendre tots els esforços en la història de la teoria monetària, d'allò més variats i de vegades fins a gairebé exòtics, per intentar demostrar l'emergència espontània dels diners des de l'àmbit de l'intercanvi, emergència interpretada com a absolutament independent del treball o dels processos productius? Com, si no, poder emmarcar la proposta de modificació del nom de la disciplina *economia política* pel de *catalàctica*, ja en una data tan primerenca com 1831? La resposta a aquestes preguntes ens mostra fins a quin punt és rellevant la decisió fonamental que adoptem respecte a la representació bàsica de les unitats mínimes de l'anàlisi monetària: entre el model diàdic $xA = yB$, d'una banda, i el model triàdic del circuit ($D_1 - M - D_2$), de l'altra. D'una decisió tan aparentment anodina en depèn que concebem una economia en la qual l'àmbit de la producció i l'àmbit monetari estiguin perfectament embridats i integrats en un sol circuit, o una economia en la qual l'àmbit de la producció i el monetari consisteixin en dos àmbits en principi separables i aïllables de manera perfectament autònoma. Pensem, al seu torn, la quantitat d'aspectes teòrics de la teoria monetària que es modifiquen immediatament en funció de l'elecció que prenguem a l'hora de decidir entre una unitat mínima d'anàlisi diàdica (espacial) i una unitat mínima d'anàlisi triàdica (temporal): la possibilitat d'establir una distinció entre una *economia real* i una *economia monetària*, la vigència o la desaparició de l'axioma de neutralitat dels diners, la concepció dels diners com una variable exògena o endògena dels sistemes econòmics, etc., depenen en el fons de la decisió que adoptem a l'hora de representar-nos la unitat d'anàlisi mínima operativa de la teoria monetària. Però a la vegada, aquesta decisió descansa en la concepció que tinguem sobre els diners: si els entenem com

una cosa o com un deute. La posició teòrica de Karl Marx suposa, en aquest sentit, exactament la posició històrica de llindar en el capgirament entre ambdues concepcions.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANDERSON, Richard G.; KAVAJECZ, Kenneth A. «A historical perspective on the Federal Reserve's Monetary Aggregates: definition, construction and targeting». *Federal Reserve Bank of St. Louis Bulletin* [Sante Louise] (març-abril 1994).
- AUBET, M. Eugenia. *Comercio y colonialismo en el Próximo Oriente Antiguo*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2007.
- AYDINONAT, N. Emrah. *The invisible hand in economics: How economists explain unintended social consequences*. Nova York: Routledge INEM Advances in Economic Methodology, 2008.
- CHICK, Victoria. «Unresolved questions in monetary theory: a critical review». *The Economist* [Londres], 1, 126 (1978).
- CLOWER, Robert W. *Money and markets*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1986.
- CLOWER, Robert W. (ed.). *Monetary theory*. Suffolk: Penguin Books, 1971.
- ELENDNER, Hermann. *On the emergence of money: The formation of media of exchange in artificial societies*. Saarbrücken: Verlag Dr. Müller, 2009.
- GILL, Louis. *Fundamentos y límites del capitalismo*. Madrid: Trotta, 2002.
- GONZÁLEZ GUARDIOLA, Joan. «The crisis of European social sciences: the case of money». *Investigaciones Fenomenológicas* [Madrid], 4/I (2013), p. 197-218.
- «Límites de la superveniencia y la emergencia desde una fenomenología del dinero». *A: La razón y la vida: Escritos en homenaje a Javier San Martín*. Madrid: Trotta, 2018, p. 183-195.
- GONZÁLEZ GUARDIOLA, Joan; MONSERRAT MOLAS, Josep. *Mercancía y deuda: Aportación de una fenomenología del dinero a los fundamentos de la teoría monetaria*. Morelia, Mèxic: Jitanjáfora, 2018.
- GRAZIANI, Augusto. «Marxist theory of money». *International Journal of Political Economy*, 27, 2: *Marxian theory: the Italian debate* [Oxfordshire: Taylor & Francis] (1997), p. 26-50.
- HUSSERL, Edmund. *Vorlesungen zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins*. Edició a cura de Rudolf Boehm. La Haia: Martinus Nijhoff, 1966.
- KOEPSSELL, David; MOSS, Laurence (ed.). *John Searle's ideas about social reality: extensions, criticisms and reconstructions*. Oxford: Blackwell Publishers, 2003.
- MARX, Karl. *Das Kapital: Kritik der politischen Ökonomie*. 37a ed. Berlín: Karl Dietz, 2005.
- MENGER, Carl. *Grundsätze der Volkswirtschaftlehre*. Berlín: W. Braumüller, 1871.
- PIÉGAY, Pierre (ed.). *Teorías monetarias postkeynesianas*. Madrid: Akal, 2006.
- POLANYI, Karl. *The great transformation: The political and historical origins of our time*. Boston: Beacon Press, 2001.
- SCHUMPETER, Joseph A. *Historia del análisis económico*. Barcelona: Ariel, 1995.
- SEARLE, John R. *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1969. [Edició castellana: *Actos de habla*. Madrid: Cátedra, 1980]

- SEARLE, John R. *The construction of social reality*. Londres: Penguin, 1995. [Edició castellana: *La construcción de la realidad social*. Buenos Aires: Paidós, 1997]
- *Making the social world: the structure of human civilization*. Nova York: Oxford Univ. Press, 2010.
- SMITHIN, John (ed.). *What is money?* Nova York: Routledge International Studies in Money and Banking, 2000.

Joan González en la presentació de la ponència.